

Dan's Directive

פרשת ויחי תפשה

1

¹⁴ "Issachar is a strong-boned donkey; he rests between the boundaries. ¹⁵ He saw tranquility that it was good, and the land that it was pleasant, yet he bent his shoulder to bear and he became an indentured laborer.

¹⁶ "Dan will avenge his people, the tribes of Israel will be united as one. ¹⁷ Dan will be a serpent on the highway, a viper by the path, that bites a horse's heels so its rider falls backward. ¹⁸ For Your salvation do I long, O HASHEM!

¹⁹ "Gad will recruit a regiment and it will retreat on its heel.

²⁰ "From Asher — his bread will have richness, and he will provide kingly delicacies.

3a

she said to Jacob, "Give me children — otherwise I am dead."

² Jacob's anger flared up at Rachel, and he said, "Am I instead of God Who has withheld from you fruit of the womb?"

³ She said, "Here is my maid Bilhah, consort with her, that she may bear upon my knees and I too may be built up through her."

⁴ So she gave him Bilhah her maidservant as a wife, and Jacob consorted with her. ⁵ Bilhah conceived and bore Jacob a son. ⁶ Then Rachel said, "God has judged me, He has also heard my voice and has given me a son." She therefore called his name Dan.

4 152 PARSHA ILLUMINATIONS

R. Adler

In his blessing to Dan, Yaakov used a strange metaphor:

יהי דן נחש עלי דרך

Dan shall be a snake in the way (Bereishis 49:17).

What sort of blessing is it when a father calls his son a "snake"? The Zohar (ibid.) points out that Yaakov was referring to the symbolism of the primordial snake of Adam and Chava. Just as the snake instigated Adam and Chava to sin, so did Dan embrace idolatry in the days of Yeravam son of Nevat (Melachim I 12:19), when Yeravam set up an idol in Dan's territory.

The Gemara elaborates further (Sanhedrin 96•). Avraham Avinu's pursuit of Lot's captives ended in the territory of Dan:

וירדף עד דן

And pursued as far as Dan (Bereishis 14:14).

תש כחו ראה בני בניו שעתידין להעבוד ע"י

There Avraham's strength waned, for he saw that at a future time his children would set up an idol there (Sanhedrin 96•).

Although that particular territory was not yet designated for Dan, Avraham, through Ruach Hakodesh, was spiritually weakened by that foreshadowing vision, and already felt the pervading "tumah" of the avodah zarah.

2

Artserd - chumash

R' Moshe Feinstein sees this prayer of Samson as the paradigm of his greatness. R' Yochanan expounded homiletically that Samson would lead Israel all alone, just as God is the lone Sovereign of the world (Sotah 10a). The impact of this teaching is that Samson's sometimes incomprehensible behavior must be understood as emanating from the loftiest ideals and purest motives, just as we know that God is just, even when we fail to understand His ways. This is exemplified by Samson's prayerful declaration that his salvation and hope were all from God, not from any prowess of his own. Even his phenomenal physical strength was not his own; it was a gift from God for the service of Israel.

3-b-

6. ונני אלהים — God has judged me. Rachel said that at first God had judged her and found her wanting, so she remained barren, but then He judged her again and heard her voice, giving her a son through Bilhah (Midrash).

5 One of Klal Yisrael's earliest incursions against Hashem occurred in the midbar, when the son of Shelomis bas Divri, of Sheivet Dan, cursed Hashem:

ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל

...And the son of the Israelite woman pronounced the Name, and cursed (Vayikra 24:11).

In the midbar the Clouds of Glory expelled Sheivet Dan from their protective custody, due to Dan's inclination to idolatry; while Amaleik, the pre-eminent proponent of idolatry, sought to join with Sheivet Dan (Targum Yonasan, Devarim 25:18). In the midbar, Dan had not yet publicly declared their involvement with idolatry, but secretly engaged in its practice; hence, devoid of the Clouds' protection, they were exposed to Amaleik's magnetic attraction to them, yet at this point they declined to join with Amaleik. Their hidden love of idolatry resulted in the deaths of many members of Sheivet Dan in the war with Amaleik (Targum Yonasan, Shemos 17:8). Many other members of Sheivet Dan were killed by Hashem in the fire-plague resulting from the misonenim — murmurers — (Targum Yonasan, Bamidbar 11:1).

✱ The first instance of public idol-worship in the early settlement of Eretz Yisrael occurred in the territory of Dan; it involved Micha and the grandson of Moshe Rabbeinu (Shoftim 18). "Pesel Micha" — "the idol of Micha" — seemed to be instrumental in helping Dan conquer his portion of Eretz Yisrael. Micha's priest, Yonasan, and his offspring, remained as the idol-priests in-residence up until the time Dan was exiled from Eretz Yisrael by Sancheriv. In fact, Yeravam ben Nevat peddled his proposed idolatrous temple to all the Shevatim, only to be rejected by all — except Sheivet Dan. Dan embraced the idolatrous concept (Bamidbar Rabbah 2:10).

6 Idolatry so permeated *Sheivet Dan* that it is not surprising to see Rabbi Yehudah remark:

אין דן אלא לשון ע"ז

Dan's name is synonymous with idol-worship (*Shabbos* 67:).

What sort of blessing did Yaakov give Dan, comparing him to the snake of idolatry? One would think that Yaakov should have steered Dan in another direction. What then, is the actual meaning of "Dan shall be a snake in the way"?

It is known that Dan's fixed traveling position in the *midbar* was in the northern section of the camp:

דגל מחנה דן צפנה לצבאותם

The standard of the camp of Dan shall be on the north side by their armies (*Bamidbar* 2:25).

It is also known that Dan occupied the northern-most territory of *Eretz Yisrael* (*Yehoshua* 19:40, *Bechoros* 55•). There is a significant correlation between Dan's northern positions, his idolatry, and Yaakov's blessings.

* The *Midrash* relates (*Pirkei D'Rebbe Eliezer* 3) that the northern section of the world was created by Hashem in an imperfect state. "He created the northern side, but did not complete it. He said,

רוח פנס הצפון ברא ולא גמרו. אמר, שכל מי שיאמר שהוא אלוה, יבוא ויגמר את הפינה הזאת

Whoever considers himself a deity — come and complete it (also see *Yalkut Iyov* 913).

• In fact, *tzafon* (north) is another name for the *yeitzer hara* (*Sukkah* 52•).

• The purpose of creation is the exercise of man's *bechirah* (free-will). This can only be accomplished by including the possibility of man's "judgment error" in creation. By leaving the northern border of the universe unfinished, Hashem left room in man's mind for the worship of idolatry. The *Maharal*

(*Chidushei Aggados, Bava Basra* 25•) explains that it was impossible for the universe to have been created perfect; there had to be imperfection in creation. Hashem is perfect — but He wanted His creation to leave room for doubt in man's mind. Hence, the "northern side" is symbolic of Hashem's (seeming) competition — idol worship. The fact that Dan always occupied the "northern side" is consistent with his position as the proponent of idolatry in *Klal Yisrael*. For "from the North emanates darkness to the world" and *Sheivet Dan* heralds that darkness (*Midrash Rabbah, Bamidbar* 2:10; see *Rabbeinu Bechaya, Shemos* 32:4).

* Yaakov understood that in order for the full Glory of Hashem to ultimately be revealed, in the Messianic era, the involvement of the *Shivtei Kah* was essential. The greatest *Kiddush Hashem* will come about when all humanity perceives Hashem as the One and only true Deity. It was thus imperative that one of the *Shivtei Kah* be involved with idolatry in *Olom Hazeh*, so that when the ultimate rejection of idolatry occurs *Sheivet Dan* will lead the way. For humanity's complete recognition of Hashem to occur, the children of Yaakov must be directly involved. At this time, the "northern side" of the universe will be completed in order to demonstrate the sovereignty of Hashem; at the same time the *Sheivet* which occupied the 'northern side' will teach humanity how to reject idolatry. *Eisav*, the arch-enemy of *Klal Yisrael*, the embodiment of *Avodah zarah* in *Olom Hazeh*, was killed by *Chushim* the son of Dan (*Sotah* 13•); this was to symbolize Dan's future as the initiator of the rejection of *avodah zarah*.

The supreme sacrifice, the acceptance of idol-worship, was made by *Sheivet Dan*. Yaakov recognized this in Dan's blessing, and wished him the strength to withstand this ordeal. The only *Sheivet* capable of withstanding this ordeal was Dan — for Dan had the strength derived from the *Midas Hadin* — the divine attribute of judgement, which is associated with strength.

262 GOLDEN APPLES R. Lopiansky

ankle of a horse, causing the rider to fall backwards. A snake is always seen as an evil creature representing the evil forces, akin to the primordial snake in *Gan Eden*. How can someone be compared to Yehuda and to a serpent in almost the same breath?

Dan's seemingly contradictory identity comes further into focus when we consider this *shevet's* role in fostering *avodah zarah* from within *Klal Yisrael*. While most *avodah zarah*, such as *Dagon* and *Ba'al*, came to the Jewish people from foreign sources, the *avodah zarah* that *Klal Yisrael* made on its own was *pesel Michah*, which a member of the tribe of Dan carried with him out of *Mitzrayim*. This *Michah* is associated with a *Michah* introduced in *Shoftim* (18:30) who created a silver idol and an alternative religion around it. *Rashi* says that *Moshe* foresaw Dan's idol-worshipping in the future, and at the same time, foresaw that *Shimshon*, a member of Dan, would rise become a tool of HaShem's salvation.³

→ Dan is called the *מאסף לכל המחנות*,⁴ meaning that they "brought up the rear" of the tribes' traveling formation. This indicates that Dan was the least prestigious of all the *shvatim*. Similarly, the *Pesikta*⁵ interprets "the stragglers"⁶ who were most vulnerable to *Amalek's* attack as a reference to Dan. The tribe of Dan not only travelled behind the rest of the tribes (which put them at greater risk) in addition, they also were unprotected by the *ananei hakavod* because of *pesel Michah*. In this view, Dan is the bottom end of the *shevatim*.

• Dan's isolation, however, can be seen in another light — that of complete self-sufficiency and independence. The *Midrash* comments on *שבטי ישראל*:

כיחידו של עולם, מה יחידו של עולם אינו צריך סיוע, כך שמשון בן מנחם אינו צריך לסיוע, אלא, וימצא לחי חמור טריה (שופטים טו).

→ Dan will judge *Klal Yisrael* just as HaShem does. Just like HaShem doesn't need help, *Shimshon ben Manoach* didn't need any help. He found a jawbone of a donkey and attacked the *Pelishtim* with it [singlehandedly].⁷

This independence of action resembles HaShem, who is *יחידו של עולם*. This is an extraordinary point of comparison, laudatory beyond words!

How is Dan both the lowest of the *shevatim* and simultaneously the exalted "*echad*"? Another *Chazal* discusses this paradox further:

יהי דן נחש עלי דרך שפיפון כל החיות מהלכות זוגות זוגות, והנחש אינו מהלך בדרך אלא יחיד.

→ All animals walk in pairs, but a snake doesn't have a partner; he just goes by himself. [Similarly, *Shimshon* walked alone].⁸

This unusual passage seems to give credit to the snake for its self-sufficiency, even though the essence of the snake is bad — the opposite of the good "*echad*." Even so, in that same *Midrash*, *Shimshon* is compared to HaShem, who fights alone.

FIGHTING EVIL FROM THE INSIDE

In this world, the two poles of good and evil constantly struggle with each other. This is referred to as a war: the internal war with the *yetzer hara* or a battle between *Klal Yisrael* and the nations of the world. In these battles, we can achieve some measure of success but

not an ultimate victory. We can't completely vanquish an enemy in this manner.

To bring evil to complete destruction, a different tactic is necessary. This is elucidated by the following *Chazal*⁹: When HaShem created metal, the trees came to complain that, "You just created our destruction, for steel will cut down trees." HaShem said, "Let no wood give itself as a handle, and no one will be able to use metal as an axe to chop you down."

There is a most fundamental idea here. The ability to fully destroy something can only come from within the thing itself. The *Gemara*¹⁰ makes a similar point about Ovadiah, who was fit to prophesy that Edom would fall because he himself was a convert from Edom. Hence, we must make the handle of the ax from the forest itself.

This applies in logic as well. A person can't totally disprove a theory with an opposing set of axioms. He can bring proofs for and against the theory, and his argument may be better or more persuasive than that of his opponent. But he can't disprove the argument unless he shows that it is wrong on its own terms and it falls using its own internal logic.

On the negative side of this concept, evil can infect good and thereby destroy it. For example, a *talmid chacham* who creates a *chilul HaShem* is a travesty because his evil sullies the *chochmah* itself, causing the Torah he learns to appear destructive. Conversely, the total destruction of evil will only occur when evil eats itself up from within. It has to destroy itself.

We can now understand that the ultimate power to exert influence comes from entering the sphere into which we wish to exert

that influence. Let us apply that idea to the case of the *shevatim* who dwell within and outside the *ananei hakavod*.

The first imperative is to keep those who stand within the *ananei hakavod* inside. This means keeping them close and holding onto them. The second imperative is the *avodah* of *kiruv*, to pull people inside from their location on the outside. As it is inevitable that some people get lost and lose their connection, these lost souls of *Klal Yisrael* need someone who will stand on *their side* outside the clouds in order to bring them back in.

This concept applies in all cases in which a person is disconnected from *kedushah*. One dramatic example is Elazar ben Durdaya, who visited every prostitute in the world. Then, one prostitute told him something that prompted him to do *teshuvah*.¹¹ He was so involved in immorality that this was the only channel through which he could be reached. *Kedushah* could not affect him directly; a Jew with a long white beard and fire in his eyes couldn't move him with a *mussar shmuess*. The only one who could reach him and inspire him to do *teshuvah* was someone from within his world of *tumah*.

13

The Breslevar Rebbe tells the story of a prince who thought he was a turkey and sat naked under the table eating bones. His family tried to force him to get dressed. They tried to bribe him to act normal, but nothing worked. One wise man also got undressed and started nibbling under the table with the prince. Then he said, "Who said turkeys have to be naked?" So, they both put their clothes on. Eventually, the wise man convinced the prince to start acting princely again.

There is tremendous depth to this story. From within one realm, a person can't influence someone who is completely out of

that realm. He needs to go outside to join him, to connect to him and to affect him from within his place.

The person who takes on this mission is by definition a *yachid*, a lone individual. When a Jew stands within the circle of *Klal Yisrael*, he is part of *Klal Yisrael*. When he goes out, he becomes detached from *Klal Yisrael* and is inherently alone. By going into a different place and assuming a different identity, he becomes part of the new surroundings.

This *avodah* is terribly dangerous, but it is the only way to reach someone who is already on the outside. The *yeridah* of Dan was for the purpose of *aliyah*. Shimshon went to live with the *Pelishtim*; he even married, and appeared to have become, a *Pelishti*. The *Pelishtim* were the number one enemy of *Klal Yisrael* in *Eretz Yisrael*. The only way they could be totally vanquished was if someone who was a *Pelishti* like them could collapse their kingdom.

This is the *avodah* of Dan. It entails becoming a *yachid* in enemy territory and working alone, just as the *Yechido Shel Olam* works alone.

14 THE SNAKE'S DANGEROUS MISSION

The snake stands opposed to creation. While many animals eat other animals, they do so in a manner that is part of the normal hierarchy of the natural world. They hunt, attack, and eat their fill. The snake also eats, but the image of the snake is not one of prowess, but rather, one of stealth. It hides in the cracks, injects its poison, and kills.

The snake is unique, for creation as a whole is good, but the snake comes from the world of evil and injects evil into the world. The snake doesn't bond with anything in the world. He comes in only to destroy.

15 Nonetheless, there is a *koach hatov* — a force of goodness — that can go into the evil and drag out the good that needs to be rescued.

The *avodah* of Dan is to become absorbed in the *Pelishtim* and to singlehandedly collapse the whole structure of evil from the inside. However, the degeneration that can come from this is very serious.

Dan is uniquely positioned to take on this mission. His territory marks the outer boundary of *Klal Yisrael*, which gives him the ability to function outside of *Klal Yisrael*, to accomplish the goals of *Klal Yisrael* within the other nations. He has the ability to collapse the power of evil by infiltrating its ranks and destroying it from the inside.

To perform this *avodah*, a person must act solely for the sake of Heaven, realizing that in his every action he must serve only as agent of HaShem, conforming totally to HaShem's will. In a normal framework, a person can be less than perfect and still succeed because he is part of *Klal Yisrael*. But when a person is within the world of *ra*, the smallest misstep dooms him.

Yaakov saw the future *avodah* of Dan in a vision of Shimshon and believed that he was seeing Mashiach. When he saw Shimshon die, Yaakov gave a *berachah* to Dan, "*Li'shu'asecha kivisi HaShem*" — I hope in Your salvation, HaShem. In other words, Dan should always know that while he is doing his job, he is protected only by his complete subservience to HaShem's will. That is his only salvation from the disaster that would otherwise follow his entrance into the world of evil. Yaakov gave this *berachah* to the *shevet* that is out there all alone like the snake. The *berachah* that equips the snake for his lone mission is "*Li'shu'asecha kivisi HaShem*."

17 Feasts of Faith - R. Wolfson - P. Vargash

We Are Chushim, Son of Dan

Chushim, the only son of Dan, was counted in his proper place, among the children of Bilhah, and he is also the seventieth soul. It is very appropriate that Chushim was counted twice, because his children, the multitudes of the tribe of Dan, were also in two different places in their travels in the wilderness. Many of the children of Chushim were in their proper place among the tribes, under the flag of Dan, but many of them trailed behind the procession of *Klal Yisrael*, some not even inside the *Ananei HaKavod*.

The structure of the travels of the Jewish People in the wilderness was not merely meaningful in its time, but carried cosmic significance. If members of the tribe of Dan trailed the Jewish People as they traveled in the *Midbar*, members of Dan trail the Jewish People's travels through history. We, the last generation of history, therefore correspond to Chushim ben Dan.

Like the only son of Dan, we are deaf and dumb, we cannot hear and we cannot talk. Because "hearing" does not refer to listening to the radio or *lashon hara*, and nor does "talking" include the ability to ask for an order of fries and pizza. Hearing means the ability to hear words of Torah, and genuine talking refers to *tefillah*. And when we compare ourselves to generations before us, it's clear that we have very little ability to absorb Torah or open our mouths to talk to Hashem.

But it is Chushim who delivers the head of the historical archenemy of the Jewish People. It is our generation who will do away with evil, who will deliver the head of Esav and restore the kingship to Hashem by overcoming the almost impossibly difficult spiritual challenges we are subjected to.

We carry all of history upon our weak shoulders. Everyone is dependent upon us because without the foundation, everything collapses. Just as the trailing members of Dan were *המאסף לכל המהפנות*, the ingatherer of all the camps — returning all items that those traveling ahead of them had lost — we are the ingatherers of history. Our generation is returning the lost souls, dealing with the problems that all the generations before us have swept to the side. We are doing *teshuvah* from the darkest places; we are reclaiming the lowest sparks.

Thus, the second counting of Chushim, which alludes to our generation, symbolizes the ultimate *Geulah*.

שפולטן הענין היינו כי לא היו שייכים לבחינת מחנה, דהיינו לציבור, והיו בבחינת יחידים, כי היו מחוץ לענין ואצלו את הקשר עם אחדות כלל ישראל בדגלים ובנין, וכיון שהיו בבחינת יחידים, לכן שלט עליהם עמלק, שאינו יכול ללחום נגד כח הרבים והציבור, ושליטתו הוא רק על היחיד הנופל לחוץ מהמחנה. נמצאנו למידן שם שבט דן הוא לאסוף את היחידים.

ונראה שזה הוא מהותו של דן שלא היה שם רבוי בנין, רק חושים בן דן, להורות על בחינה זו של דן שהוא הכח להגיל את היחיד דוקא, ואין לך יחיד יותר מחושים בן דן, שאמרו עליו חז"ל (קטע יג, א) שהיה לו קושי בשמיעה, וזה מורה על מי שאין לו קשר עם אחרים, וממילא חושים בן דן מורה על היחיד שאין לו קשר עם הכלל, וכוחו של דן הוא לחזק את היחידים, ולהעמידם על מקומם שלא יצאו ליד יאוש. וראיתי בספר הק' פני מנחם שהענין שדן החזיר האבדות של בני ישראל, הכונה לאבדה שהוא לפני יאוש בעלים, שהרי לאחר מיכן הרי הוא הפקר ונותרת לכל אדם, וכוחו של דן שהי מאסף לכל החטאים הרי למנוע את היאוש, שלא יחישו הצעלים ויהי לה דין אבדה שחייבים להחזירם לבעלים. וזה הוא באמת פנימיות ועבודתנו, לראות שלא יחישו אלו שפולטן הענין וליהן להם את היכולת להאמין שיש להם תקווה, ושאינם אבודים רח"ל.

לפרקניה דמשיח בן דוד שהוא עמיד לפרוקיה ית בני ישראל ולאפקותהון מגלותא, ולפרוקנה סביאת נפשי, הרי שראה יעקב בדין ענין של נפילות, ואף על פי כן לימד לרורות שעם כל הנפילות לא יתיאשו רק לישועתך קוית, וכמו שמבאר הפני מנחם ו"ע שזה הוא הלימוד של הפרשה של דן, שאף שנפל פעם אחת ושחים, אף על פי כן לא יתיאש ויקה שעוד תבוא הישועה.

דן מלמד אותנו שגם היחיד יכול להרוג את עשו, חושים המורה על ענין יחידיות כ"ל, הוא שהרג עשו. עשו הוא הרמו על הרע שיש בכל אדם, ולימוד זה נותן לנו תקווה שיש בכל אחד כוחות להרוג את העשו שלו. אבל באמת אין בכח היחיד לעשות לבדו, כי צריכים סיוע של כח הציבור, רק דן הוא התקנה של כח היחיד שיכול לחזור אל הכלל, ואח"כ יש לו כבר את הכח של הכלל. יהודה הוא כוחו של מלך, מלך לבו לב כל העם (רמב"ם מלכים פ"ג ה"ו), והוא כולל את כל העם כולו ועושהו לציבור ולכח כללי. נמצא שאנו צריכים לצי הכוחות, כח של דן שהוא הכח של היחידים לתקנם ולהציא כוחותיהם ליד גלוי וליתן להם את היכולת להיכלל בכלל, ואחר כך הוא נעשה חלק מהכלל ע"י כח המלך שהוא שבטו של יהודה, וזהו מובן הקשר בין יהודה

וע"כ כשנודע ליעקב אבינו שיצטרכו למשיח גדול יותר משמשון, התבונן מזה גודל השפלות שתפקוד את ישראל באחרית הימים, וע"ז אמר לישעתך קויתי ה', שיוכלו ישראל להתחזק באמונתם ותמימתם.

הנה סדר זמני השנה חלוקים הם בבחינותיהם, וע"ד בבחי' נפש נתחלקן בחי' הנפשות למדרגותיהם צדיקים בינונים ורשעים, ע"ז בבחי' הזמן יש זמנים שהם בחי' צדיקים, שגדולה בהם ההארה, וע"י התדבקות בזמנים ההם יכולים להתעלות ע"ד מי שמתדבק בצדיקים.

וראש לזמנים הנעלים הוא חודש ניסן, שבו מאיר צירוף השם כסדר, וסדר המשפיע והמקבל הוא בסדר ויושר, ואז ישמחו השמים ותגל הארץ. ולעומת זה יש זמנים של קטנות ושפלות, כגון חדשי תמוז וטבת, ואיתא בזוה"ק (ח"ג דף רנ"ט) שימי טבת נקראים ימי הרעה, ובהם גדולה התגברות הקליפות והיציאה, ודרשו ע"ז בזוה"ק מ"ש בעשירי באחד לחודש נראו ראשי ההרים, שבחודש טבת נראים ההרים שהם כוחות היצר הנקרא הר.

אמנם, במקום שגדולה הקליפה, סימן שגדולה שם נקודת הקדושה, והתכלית הוא לשבר הקליפה ולגלות הנקודה. וזהו תיקונו של חדש טבת, לגלות האור שבקברו ולקשרו עם חדש ניסן.

דן דיין עמו כאחד שבטי ישראל, שפירש"י דקאי על שמשון שיהא כמו דוד, והיינו ההתקשרות של דן עם יהודה. בני"ם שובני"ם בגימ' ואת"ו אחליא"ב.

והנה עמלק מזדקק לנחשלים, שהם אנשי שבט דן כמ"ש חז"ל, ומגמתו של עמלק הוא להכניס ספקות אמונה בלבבות ישראל, וכמ"ש היש ה' בקרבנו אם אין ונסמך לו תיכף ויבוא עמלק.

ודרך אחרון הוא שבט דן, שעמלק מזדקק להם להחליש האמונה, ולכן בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה, שזה תפקיד דור האחרון לעמוד בנסיונות האמונה.

וחדש טבת הוא החדש העשירי המכוון לשבט דן, ועמלק מזדקק לחדש טבת המכוון לשבט דן, ויש לרמוז חודש העשירי בגימ' ב"א חבקוק והעמידן ע"ל אח"ת.

והחסרון בשבט דן הוא בהיותו מופרד, בבחי' קצה העם, שאינו מחובר אל העם, והתיקון של דן הוא ע"י חיבורו עם כלל ישראל, וזה נרמז בצירוף שם הוי"ה של חדש טבת היוצא מהפסוק גדלו להויה את"ו ונרוממ'ה שמו יחדו, הרומז לתיקון של שבט דן המכוון לחדש טבת, שהוא ע"י בחי' את"ו ורחי' יחדו, והיינו ההתחברות אל הכלל.

ויש לפרש בזה צדק רמו, על פי מה שכתב רש"י הק' לעיל (מט א) ציקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה, והתחיל אומר דברים אחרים. ופירשו תלמידי צע"ט הק' הכוונה בזה, שציקש יעקב לגלות ולהסגיר את הדרך האלף מקרבים את הגאולה, ונסתלקה ממנו שכינה, שמוה ראה שאין לו רשות לפרש זאת להדיא, לכן התחיל אומר דברים אחרים, היינו לצדק את השגטים הק' וכתוך דבריו אלה רמו ענין זה, האלף וצא"ה אופן מקרבים את הגאולה שלימה.

וזהו שרמו יעקב באמרו 'לישועתך קויתי ה', להורות להם, כי על ידי הקיווי והאפיה אשר בני ישראל מצפים ומייחלים אל הגאולה, הם מקרבים את הגאולה. וכמו שרואים בסדר זרקות שמונה עשרה, כי אחר שמתפללים על בנין ירושלים בזכרת בונה ירושלים, ועל משיח קרן דוד בזכרת את נחמ, מסיימים כי לישועתך קויתי כל היום, היינו כי בזה זה נוכח לבנין ירושלים ולנחמית בן דוד, על ידי שאנו מצפים ומקוים לזה. והאפיה והתשוקה לזה במחשבה, ממשכה ומקרבת את הגאולה

בפועל, כי המחשבה היא קומה שלימה, והיא פועלת ומושגת את המעשה, כמ"ש א' סוף מעשה במחשבה תחלה, פי' מה שנעשה בסוף מעשה, נמשך מזה המחשבה שהמשיכה את זה בתחלה.

ובן אחר שלמה המלך ע"ה כלפי בנין בית המקדש (שה"ש ג י), תוכו רצוף אהבה מלכות ירושלים, שהיה רצוף ובנין מאהבך בנות ירושלים, היינו מלכות בני ישראל שהיה להם אהבה והשתוקקות אל בנין המקדש, מזה נבנה בית המקדש בפועל.

ובן מצינו בבנין המשכן, דכתיב (שמות כה ג) ויקחו לי תרומה, מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, ודייקו המפרשים על כפל הלשון. ופירשו בזה, כי חוץ ממה שצוה להם הקב"ה להציא נדבה למשכן בפועל, אמר להם שיציאו גם את נדבת לבם לה', היינו שישתוקקו בזהב לבם לראות בבנין בית ה'. וזהו שחזר ואמר, מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי, שמלבד נדבתם אשר יתנו בפועל, יציאו ונדבנו לה' את תשוקת לבבם. גם צפרשת ויקהל (שמות לה ה) כתיב לשון כפול מה, קחו מאתכם תרומה לה', כל נדיב לבו יציאה את תרומת ה', והיינו שיציאו גם את תשוקת לבם לתרומה לה'.

ובן הוא צענין השראת השכינה שכלב האדם, שהרי צריך האדם לעשות את לבבו מקום משכן לה', כמו שאמר הכתוב (שמות כה ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, וכתבו בספרים הק' (שלי"ה ואלשיך הק') שלא נאמר בתוכו אלא בתוכם, כי הכוונה בזה,

בתיב (מהללס כ, יד) 'קוה אל ה' חזק ויאמן
לנך וקוה אל ה'. ודרשו חז"ל (נדרים
נב, ג) קוה וחזור וקוה, וכוננם בזה הוא
שלפעמים האדם מקוה אל ה' ומצפה לישועתו,
כדכ' (נדרשים מט, יח) 'לישועתך קיומי ה',
אבל אינו רואה בעיניו את הישועה, לכן אומר
הפסוק שצריכין לחזק את האמונה והצטחון
בה', שלא יצא ח"ו לידי יאוש, רק חזק ויאמן
לנך, ועל ידי זה תחזור ותקוה, וכמו שהפסוק
חוזר ומסיים וקוה אל ה', כי ע"י החיזוק
באמונה וצטחון יצא לידי קווי.

שכל איש ישראל יעשה את לבבו מקום משכן
לה', וגם את המשכן הזה, צריך האדם
לננות על ידי שתי הנחמנות הנ"ל, שצריך
לננות את עמו לה' בפועל, היינו להתרחק
בפועל מכל תאוה היצר, כדי שלבבו יהיה
מקום ראוי למשכן ה'. וכן צריך לננות גם
את משוקם לבו לה', שיהא לו רצון ומשוקם,
ותצער לבבו אם קודם להתדבק אליו יתצרך.

שלום

ויחי

נתיבות

שיד

28

250 ANI MAAMIN R. Elias

In his commentary to *Hilchos Tefillah*, the *Be'er Heitev* cites the Mahari Tzemach's advice that one who is experiencing a personal difficulty should have that difficulty in mind when reciting the words in *Shemoneh Esrei*: *כי לישועתך קוינו כל היום*. For we hope for Your salvation all day long. The Mahari Tzemach adds that on numerous occasions when hardships arose in his life, they were resolved after he had this intention. What connection is there between our problems and these particular words of davening? Why is this practice efficacious? The answer lies in reframing our personal problems as outgrowths of *galus*. Yes, we have difficulties, and they can be significant, but they are merely symptoms of a far worse disease, the malfunctioning of the world at large. Cure that disease, and all our personal issues will be resolved as well. This ability to think on a grander scale and view our personal suffering through the lens of Hakadosh Baruch Hu's distress with the state of the world empowers our *tefillas* and increases our likelihood of achieving the desired result. That small step of feeling His pain and asking for the world to reach its optimal state serves as a powerful mechanism in solving the side effects of the absence of that state.

איתא במדרש (ב"ר צח, יג) עה"פ לישועתך
קויתי ה', הכל בקיווי. יסורין בקיווי, קדושת השם
בקיווי, זכות אבות בקיווי, תאוות של עוה"ב בקיווי,

חנינה בקיווי, סליחה בקיווי וכו', ומביא פסוקים
עכ"ז, ואף הגאולה העתידה תהיה בקיווי כדברי
יעקב כאן לישועתך קויתי ה'. וכדמתרגם ביונתן,
לפורקניה דמשיח בן דוד דהוא עתיד לפרוקיה ית
בני ישראל ולאפקותהון מגלותא ולפורקנא סביאת

נפשי. ופירשו המפרשים בכונת המדרש, דמי שיש
לו אמונה ובטחון בהש"ת והוא מקוה ומצפה לישועת
ה', הריהו משיג הכל בקיווי אע"פ שאינו הגון ואינו
כדאי, שע"י קיווי ניצול מיסורין וזוכה לסליחה
וחנינה וכו', וזה גם נבואת יעקב אבינו על הגאולה,
דאף אם לא יהיו כדאים וראויים לגאולה, אם יקונו
לגאולה ימשיכו ע"י הקיווי את הגאולה העתידה.
וכדרך שאנו מתפללים, כי לישועתך קוינו כל היום
ומצפים לישועה, הקיווי והצפייה לישועה זה סוד
הגאולה, שאף אם לא יהיו ראויים לכך יגאלו בזכות
הקיווי לישועתך קויתי ה'. וכדברי מדרש שו"ט
(תהלים מ) עה"כ קוה קויתי ה' ויט אלי וישמע
שועתי, וזה שאמר הכתוב (ישעיה כה) ואמר ביום
ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו, אין ביד
ישראל אלא שיקו שגאלם הקב"ה בשכר קוה קויתי
ה' וכו', ואם עושים כן נושעים שנאמר (ישעיה מט)
אשר לא יבושו קווי.

29

The *Be'er Heitev* adds another meaningful directive, sourced in the Arizal. As you say the words, *כי לישועתך קוינו כל היום*, For we hope for Your salvation all day long, take a moment to actually feel a sense of longing for the *geulah*. At the very least,

says the Arizal, when you move on to heaven and are asked if you yearned for the *geulah*, you'll be able to respond in the affirmative by pointing to these few moments each day.

30

למועד

עשרה בטבת

חזון

רנד

ומצינו דברים מבהילים בזה בחתם סופר (דרוש לז' אדר, הובא ג"כ בתורת משה
סוף פרשת ויקרא דף ט' ע"ב) וז"ל:

הטעם שקבעו תענית על המצור הוא, הלא היתה ירושלים כמה פעמים
במצור? רק הטעם הוא דמה שהיתה העיר בטרדת המצור שתי שנים ומחצה,
זה מחמת שבאותו היום סמך מלך בבל למטה על ירושלים, כמו כן ישבו ב"ד
של מעלה אלו מימינים ואלו משמאלים, עד שגברו המשמאלים ונחרב הבית,
וזנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה, וכל דור שלא נבנה בימיו
ביהמ"ק כאילו נחרב בימיו, נמצא שבכל שנה ושנה מתחדש חורבן חדש, וזה
בכל פעם שמגיע אותו היום של עשרה בטבת שהתחיל אז למעלה משפט
החורבן, כמו כן בכל דור דור יושבים ב"ד של מעלה וגוזרין חורבן של כל שנה
ושנה, ודבר זה מרומז קצת בספר הקרנים. וידוע דעל צרה שעברה כמו יום

26

את הפסוק לישועתך קויתי ה', שבו גילה שאף קודם
הקץ ולפני הזמן של בעתה, יש דרך לגאולה מכת
הקיווי לישועתך קויתי ה', שע"ז אף אם לא זכו
ואינם ראויים, עצם הקיווי הוא סוד הגאולה, שע"י
לישועתך קוינו כל היום ומצפים לישועה ממשכיכם
את הגאולה, ולכן השאלה צפית לישועה היא מן
השאלות המיוחדות הנתבעות מן האדם בתחילת דינו,
שהצפייה לישועה היא סוד הגאולה, וזהו שאמר יעקב
לישועתך קויתי ה', שגילה בזה שיש גאולה ע"י
קיווי אפילו קודם הקץ, ואף אם לא יהיו ראויים
להגאל, שע"ז שמקוים ומצפים לישועה ממשכיכם
את הגאולה ואת שם הוי"ה. וענין זה שידך הן לגאולת
הכלל והן לגאולת הפרט, הן לגאולה בגשמיות והן
לגאולה ברוחניות, שהכל בקיווי. הצפייה לגאולה,
האמונה והבטחון שיש ליהודי בהש"ת שמכתם הוא
מאמין ומקוה, זה ממשיך את הגאולה.

אמר רבי יצחק הכל בקיווי, יסורין בקיווי, קדושת השם בקיווי, ע"כ. (מדרש צה-יד)

והיינו דאפילו דברים שנראים דברים למעלה מדרך הטבע, הכל בקיווי.

א] אם אדם חושב מה הצורך הגדול להתפלל, הלא דבר פשוט הוא שזה יהיה כן או כך, אזי הוא טועה טעות גדולה. ומצינו בחז"ל בענין זה דבר נורא, מהו הטעם שלא אמנו זכות להיות יחד עם יעקב אבינו במערת המכפלה ורחל אמנו לא זכתה.

והנה ברש"י הביא מהמדרש, שזה היה כדי שרחל אמנו תתפלל על בניה. אבל בוזה בפרשה (רנ"א) כתוב דבר נורא, דהנה הרי "היו הכל אומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול והקטנה לקטן" (רש"י פרשת ויצא כ"ו), ולכך לא התפללה תמיד שתהיה בחלקו של יעקב אבינו, "ועיני לאה רכות", ממילא התפילה עמדה לה שהיא תהיה אתו תמיד, גם במערת המכפלה. אך רחל אמנו לא התפללה על זה, כיון שהלא היה זה דבר פשוט, וממילא "ואקברה שם בדרך אפרת היא בית לחם", היא לא זכתה להיות יחד עם יעקב אבינו במערת המכפלה⁶².

ב] זהו "לישועתך קויתי ה'", הכל בקיווי. ומבואר במדרש (שם) שפסוק זה נאמר ע"י יעקב אבינו כיון שראה ברוח"ק את שמשון הגיבור בשעה שתפסוהו הפלשתים. ונתבונן

ובלבו של שמשון נכנסה איזו מחשבה של "קויתי ה'!" "הכל בקיווי". בתפילה אין דבר נמנע. ושמשון עומד ומתפלל, "זכור לי עשרים (ושנים) שנה ששפתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום", לא ביקשתי מעולם את שירות קל⁶³, כאן התפילה עומדת לו, וכתוב בשופטים (שם-לא), שכל חייו הוא לא פעל מה שהוא פעל בדרך הווי.

• כאן רואים אנו את הכח של תפילה!

נראה שברכה זו יסודה בקביעת שם דן בלידתו, שאמרה רחל - 'דנני אלוקים וגם שמע בקולי' (לעיל ל, ו). ועיין בספורנו - 'דנני אלוקים, צדיק הוא בדינו שלא נתן לי היריון. וגם שמע בקולי, ואע"פ כן קיבל תפילתי ויתן לי בן'. וכן כתב בספר 'צורר המור' שם 'דנני אלוקים וגם שמע בקולי, כמצדקת את הדין ואומרת כי לפי מעשיה דן השם יתברך דינה, למנוע ממנה פרי בטן, ועם כל זה הוא רחום וחנן, וגם שמע בקולי לתת לי בן, כמו ששמע לאחרתי'.

ומכיוון שלידת דן היתה על ידי ששמע * ה' בקולה של רחל ותפילתה, על אף שלא היתה ראויה לכך, לכן הוסיף יעקב בברכתו תפילה אל ה' להצלחתו 'לישועתך קויתי ה'.

ועיין ברש"י שפירש ברכה זו על שמשון שהוא משבט דן, והיינו 'הנושך עקבי סוס', שדוגמתו מצינו בשמשון (שופטים טז, כט) וילפות וגו' את שני עמודי התורן וגו' ושעל הגג מתו'. ובוזה פירש - 'לישועתך קויתי ה' - נתבא שינקרו

פלשתים את עיניו, וסופו לומר (שופטים טז, כח) זכרני נא וחזקני נא אך הפעם'.

מבואר בזה שתשועתו של שמשון, * באה על ידי תפילתו ותקוותו אל ישועת ה', שאף שלא היה ראוי לה באותה שעה, שמע ה' את קולו.

ואכן מצינו בשמשון שתי פעמים שנושע על ידי צעקה אל ה', האחת בנס המכתש אשר בלחי, כדרכיב - ויצא מאד ויקרא אל ה' ויאמר אתה נתת ביד עבדך את התשועה הגדולה הזאת ועתה אמות בצמא ונפילתי ביד הערלים. ויבקע אלוקים את המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים וישת ותשב רוחו ויחי' (שופטים טז, יח).

לאה קבלה חלק בשבטים נגד כולם. שהיא קבלה כהונה, קבלה מלכות, וקבלה תורה ["יששכר חמור גרם וגו'"]. וקבלה מלך המשיח.

לאה קבלה בסוף - שהיא נעשתה עקרת הבית במקום רחל, שעד אז היתה רחל עקרת הבית (בר"ד שם) "א"ר יצחק רחל היתה עיקרו של בית כמה שנאמר ורחל עקרה וכו', בזה שהיא נשארה עם יעקב עד סוף ימיו ורחל מתה בדרך ונקברה בבית לחם.

* לאה קבלה כמעט את כל מה שיש לכלל ישראל ולא רחל, במה קבלה לאה את הכל... בדמעות. וכן איתא במדרש הנ"ל, א"ר הונא קשה היא התפילה שביטלה את הגזירה, ולא עוד אלא שקדמה לאחותה וכו'!

מכאן לומדים אנו שעם דמעות בונים! גם רחל בכתה "קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה וגו'", ויצאה בת קול "מנעי קולך מבכי וגו' ושבו בנים לגבולם". אלא שיש הבדל בין הבכיות של לאה לאלו של רחל. שרחל מיד הפסיקה מלבכות כשאמר לה הבת קול להפסיק את הבכיות. אבל לאה... יש דמעה ויש דמעה, ואין הדמעות של לאה משום איזה כאב או צער וגלות וכו', אלא שהבכי של לאה היתה בכיה של מיצוי הנפש, של שאיפה לבנות בית של תורה, ואע"פ שהכל חתום אצלה, הלא אביה היה רמאי ועשו רוצה אותה ולא עוד אלא שנגזרה גזירה וכו', אבל היא בכתה ובכתה ובכתה, והמידה הזאת נשארה אצלה אפילו לאחר שקבלה את יעקב⁶².

Sefer HaChinuch quotes the view of the Ramban, and treats it as Halachically binding:

The Rambam wrote in Mishneh Torah that it is a mitzvah to pray every day. And the Ramban disagreed with him and said that the Torah did not command us to pray every day....

This mitzvah applies in all places and at all times, to men and women. Someone who transgresses it, and went for a day and a night without any prayer, has abrogated this positive mitzvah according to the view of the Ramban.

Someone who is in distress and does not call out * to Hashem to save him has abrogated this positive mitzvah according to the view of the Ramban. His punishment is very great, for it is as if he is removing from himself the Hashgachah of Hashem.¹⁸

This is the place to mention a very important practical halachah: whenever a person is in a situation of distress, he has a positive Torah mitzvah to pray. This has major practical ramifications. Let's say a person already davened that morning, and while on his way to his affairs, some trouble comes up. Perhaps he starts feeling significant pain, or something goes wrong with important business matters.

According to the Ramban and the Chinuch, the fact that he already davened does not exempt him from prayer, because now he has a new mitzvah of *tefillah*. Now he is in distress so he has a Torah-ordained obligation to offer at least a short

prayer to Hashem. However, it is unclear how much distress is needed in order for a person to be obligated in this mitzvah.

It is said about HaRav Yitzchak Zev Soloveitchik, the Brisker Rav, that prayers would roll out of his mouth even while he was in the midst of speaking to someone. He would regularly say, "*Lishu'ascha kivisi Hashem — I hope for Your salvation, Hashem.*"¹⁹ Why did he conduct himself in this way? The answer commonly given is that he was so attached to HaKadosh Baruch Hu that he constantly prayed. This is undoubtedly true. But I would suggest that there was another reason as well.

The Brisker Rav was known for his tremendous meticulousness in mitzvos, and thus was concerned over his obligation to pray in a time of distress according to the Ramban. This is because it is very difficult to determine the amount of "distress" that the obligation depends on.

The Brisker Rav was regularly approached by people seeking his advice in important matters. He surely felt a tremendous responsibility to offer them reliable counsel and not to deviate from the truth. So when he was speaking with someone, he would consider himself to be in "a time of distress," with an obligation of *tefillah* by Torah law [and would thus offer a short prayer to Hashem].

We cannot be sure that this is why the Brisker Rav so conducted himself. Nevertheless, the idea would seem to be true in its own right.

38

IT IS HUMAN NATURE TO CALL OUT FOR HELP

Calling out to Hashem when we are in trouble is a matter

of practice; after a little initial effort it starts to come naturally. It is a wonderful virtue to offer a short prayer beseeching HaKadosh Baruch Hu over every pain or pressing matter that comes our way.

Above we mentioned the amazing words of the Chinuch, who says that if a person fails to pray to Hashem in a time of distress, it is as if he is removing from himself the *Hashgachah* of Hashem. We will now explain why this is so:

If a person needs urgent help and his friend is standing right there, it is obvious that he will immediately ask him for his aid. For instance, a person is climbing up a ladder and feels it start to totter. He naturally calls out to his friend standing below to hold the ladder for him.

If a person senses the genuine reality that Hashem is always close to him, why shouldn't he simply say, "*Ribbono shel Olam, lishu'ascha kivisi Hashem! Please hold the ladder for me, so I won't fall.*"

This leads to a further point. A person by nature will silently call out within himself, if there is no one at all nearby to help him. In the example of the ladder, he will say within himself, "Oh no, I hope the ladder won't fall. Don't let it fall!" Or if he is hungry, he will say within himself, "If only I had something to eat!"

A person has a natural drive to ask whoever is nearby for help in things he needs. If his friend is there, he calls out for his help. And if no one is there, then he himself is close to himself, and he mentally calls out as if he is asking himself for help.

The Creator implanted this quality in man. Just as He implanted in every living being the quality to flee from harm, and gave us eyelids to protect our eyes and ribs to protect our heart, so our souls have a natural sense to seek rescue. In a

distressful situation, we call out to whoever is close and ask for help in order to be rescued.

If we reflect on this matter we will realize that on a deeper level, this nature is a spiritual arousal from Heaven which is implanted in the heart of every human being. It stirs us to ask for help, in a time of trouble, specifically from the Source of all salvation. We call to whoever is close — and none is closer to us than Hashem. In truth, this is the way to be rescued from all distress.

Our *avodah* is to perfect this trait by connecting it to the true Source of salvation. We need to make it into our second nature to always remember Who is perpetually close to us and hears us when we call out, coming to our rescue.

If I were worthy, I would suggest that this matter is not as it seems. It looks to us as if a person has a natural push in times of trouble to draw close to HaKadosh Baruch Hu. But in truth it is the reverse. We could compare this to a person travelling by carriage through a thick forest. It seems to him as if the trees are rushing toward him. However, this is an optical illusion. In actuality, he is rushing forward.

So it is with our subject: when a person is in distress, Hashem rushes forward, so to speak, and draws close to him, to help him. As it is written:

*I am with him in time of trouble.*²⁰

To our eyes it looks as if we are rushing to Hashem, while in truth, He is rushing to us to save us.

רפ"ט

ישראל

ויחי

דברי 40

לישועתך קויתי ה' (מש. יח.) ולכאורה כאשר
תדקדק, כך היו ליה למימר
~ לישועתך ה' קויתי כמוכן. אלא היינו
כמאמר רז"ל (סנהדרין ז', ג) על הכתוב
(תקוה ג') אם יתמהמה חכה לו, שמה תאמר
אנו מחכים והוא אינו מחכה, תלמוד לומר
(ישעיה ג' יח) לכן יחכה ה' לחוננים ע"ש. זהו
* שרמו לישועתך קויתי ה', פי', הקב"ה אומר
כן לישראל לישועתך ישראל קויתי אני ה',
כזכר לעיל יחכה ה' לחוננים: